

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА БАНКІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Розглядається вплив світової фінансової кризи на економічну безпеку банківських установ. Виділено основні причини, що зумовили розгортання фінансової кризи саме у банківському секторі. Запропоновано низку заходів, яких необхідно вжити для зменшення впливу фінансової кризи на економічну безпеку банків.

Ключові слова: економічна безпека, банки, фінансова криза, економічні загрози, забезпечення економічної безпеки банків, заходи безпеки.

Рассматривается влияние мирового финансового кризиса на экономическую безопасность банковских учреждений. Выделены основные причины, обусловившие развитие финансового кризиса непосредственно в банковском секторе. Предложен ряд мероприятий, которые необходимо применить для уменьшения влияния финансового кризиса на экономическую безопасность банков.

Ключевые слова: экономическая безопасность, банки, финансовый кризис, экономические угрозы, обеспечение экономической безопасности банков, меры безопасности.

The article investigates the impact of the world financial crisis on the economic security of bank institutions. The main reasons, which caused the expansion of the financial crisis in the banking sector, are emphasized. The number of steps, which should be taken in order to diminish influence of financial crisis on the bank economic security, is offered.

Key words: economic security, banks, financial crisis, economic threatens, economic security of banks, safety measures.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні найактуальнішим є питання подолання фінансової кризи. Разом з тим пріоритетний напрямком становить і відновлення повноцінної діяльності банківських установ, оскільки саме вони є кровоносною системою всієї економіки. Нестабільність, прорахунки і масштаби операцій на світових фінансових ринках призвели до того, що економічна криза охопила всі країни. Оскільки банківська система є основною складовою фінансової системи, то питання економічної безпеки банків виходить сьогодні на перший план. Особливо актуальним це питання є для банківської системи

України, оскільки етапи зростання неминуче призводять до спадів і пов'язаних з цим кризових явищ.

Стан дослідження. У контексті зазначеної проблеми можна виділити значну кількість досліджень вітчизняних вчених, зокрема, праці: О. Барановського, П. Гайдучького, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Єрмоленка, М. Зубка, В. Пинзеника, С. Тигіпка та інших. Проведені наукові дослідження в основному, торкалися впливу фінансової кризи на банківську систему загалом. Тому, доцільно детальніше розкрити безпосередній вплив фінансової кризи на економічну безпеку банків.

Мета дослідження – з'ясування основних причин фінансової кризи, що мають безпосередній вплив на економічну безпеку банків та визначення основних заходів щодо зменшення впливу фінансової кризи на економічну безпеку банківських установ.

Виклад основних положень. Розгортання світової фінансової кризи розпочалося з середини 2007 р. та особливо помітно проявилось у вересні 2008 р. із крахом деяких потужних американських, а згодом і європейських фінансових установ. Про неминучість кризи, послаблення фінансової стабільності провідних американських та європейських інвестиційних банків, страхових компаній та іпотечних установ повідомляли численні наукові та бізнес-видання ще задовго до її початку. Наразі, фахівці визнають трансформацію фінансової кризи у більш широку економічну, що проявляється не лише у функціонуванні фінансової та кредитної систем, а й у розвитку дефляції, спаді низки фондових індексів, суттєвому зниженні ринкової вартості цінних паперів та товарів, зниженні світового ВВП та обсягів світової торгівлі. За прогнозами ООН, світове економічне зростання у 2009 році складе 1% (2,5% у 2008 р.), а за даними МВФ – на рівні 0,5%, що є найнижчим показником за останні шістьдесят років. За таких умов уряди провідних країн вдаються до розробки антикризових заходів з метою стабілізації національної та міжнародної фінансової та економічної системи. Однак, залишаються відкритими питання, наскільки сучасна економічна наука здатна допомогти урядам протистояти викликам глобальної фінансової кризи, та якими є перспективи подолання наслідків кризи для України [10].

За оцінкою чутливості до макроекономічної нестабільності Fitch, показала, що з 73 країн, проаналізованих у травні 2008 р., Україна посіла друге місце серед найуразливіших країн. З огляду банківського сектора України компанією Standards and Poog в 2008 р. було зафіксовано, що він має високий ступінь ризику і йому присвоєно 10 кате-

горю, до якої належать найбільш слабкі та уразливі банківські сектори у світі разом з Болівією і Венесуелою [9].

Уразливість України пояснюється необхідністю погашення великого короткострокового боргу, високим дефіцитом рахунку поточних операцій, швидким зростанням споживчого кредитування і великими зобов'язаннями банків в іноземній валюті.

Світова фінансова криза призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. Останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення іпотечні, авто, споживчі кредити за рахунок залучених з-за кордону коштів, що наочно видно з рис 1. У 2006 році значними темпами почала збільшуватися частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі банків. Станом на липень 2008 р. іпотечні кредити становили значну частку в кредитуванні індивідуальних клієнтів, а на кінець року їхня частка склала 36,1% [11]. До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати з-за кордону фінансові ресурси під 4–5% річних, і продавати їх в Україні за 10–11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на терміни 3–5 років, а видавалися – на 10–20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими за такими ж, а інколи і нижчими ставками.

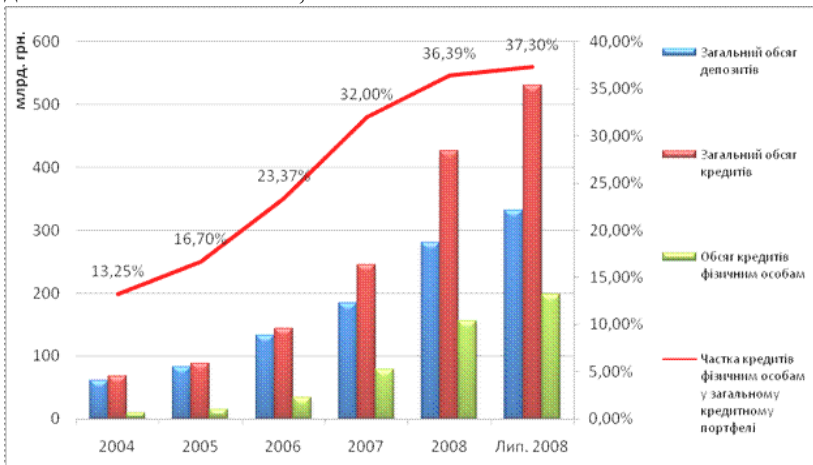

Рис. 1. Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [8]

Проте, в умовах коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми, а це були змушені зробити більшість банків, що постражда-

ли від іпотечної кризи в США, українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності. По-перше, для повернення закордонних кредитів банки змушені були перекредитовуватися за значно вищими ставками, а по-друге, нові залучені з-за кордону кошти теж стали значно дорожчими. В результаті, ставки на іпотечні кредити зросли на 5–7%, крім того були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників.

Національний банк для запобігання можливій фінансовій кризі в Україні суттєво посилив вимоги до резервування за кредитними операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів. Як наслідок, в першому півріччі темпи росту кількості іпотечних кредитів були нижчими за темпи росту загального кредитного портфеля.

Проте, наслідки фінансової кризи могли бути ще серйознішими, якби більшість великих українських банків не перебували у власності закордонних банків. Це дало їм змогу продовжувати залучати грошові ресурси з-за кордону, а також пропонувати кращі умови порівняно з іншими. Про це свідчить статистика виданих кредитів (рис. 2), згідно якої серед 5 лідерів ринку іпотечного кредитування в Україні, перші чотири є дочірніми компаніями закордонних фінансових груп, із загальною часткою ринку 56,6%.

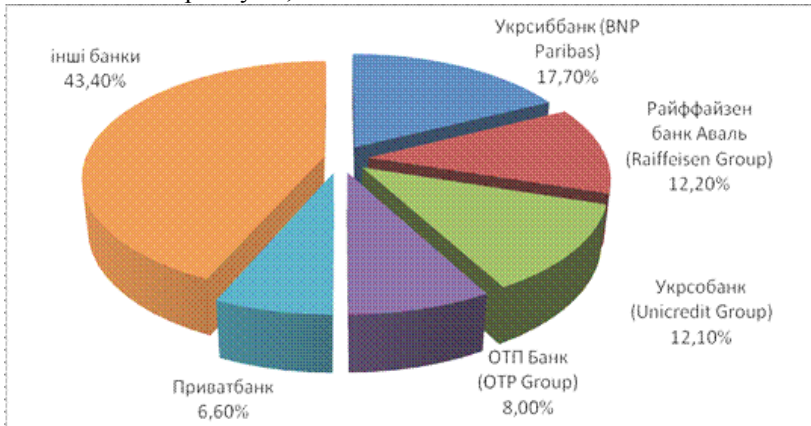

Рис. 2. Лідери іпотечного кредитування в Україні [11]

Однією з основних причин, що зумовили розгортання фінансової кризи у банківському секторі, що мають безпосередній вплив на економічну безпеку банків є надмірно швидкі темпи зростання банківського кредитування, які в Україні були високими протягом останніх п'яти років: 60% на рік.. Зростання кредитування сприяло істотному

збільшенню грошової маси (М3) на рівні 44% на рік, а також зовнішньому боргу [9].

Ще однією причиною є зростання обсягів зовнішньої заборгованості приватного сектора внаслідок високих темпів кредитування за рахунок залучених кредитних ресурсів за межами країни. Наприкінці першого півріччя 2008 року обсяг валового зовнішнього боргу становив 59,9% ВВП або 100,06 млрд дол. США. При цьому майже 85% становить заборгованість приватного сектора економіки. Згідно із дослідженнями, проведеними МВФ, максимально допустимою сумою зовнішнього боргу для країн із низьким та середнім рівнем доходів є сума у межах 49,7% ВВП; при перевищенні цього рівня ймовірність розгортання фінансових криз становить близько 70% [4].

Слід зазначити, що у структурі зовнішнього боргу значною є частка короткострокового капіталу – 28,2% на кінець червня 2008 року. Коефіцієнт покриття резервами короткострокового зовнішнього боргу за перше півріччя зменшився майже на 15% і становив 1,258 [4]. Водночас українські підприємства й банки повинні у 2009 році виплатити за зовнішніми боргами 39 млрд дол. США [7].

Суттєвий вплив на економічну безпеку банків має також вилучення внутрішніх депозитів та зменшення доступності зовнішнього фінансування. Унаслідок такої ситуації у суспільстві почали переважати тенденції до збереження заощаджень в іноземній валюті у готівковій формі, масове скуповування громадянами іноземної валюти, дострокове розривання депозитних договорів. Це викликало недовіру до банківської системи, а, отже, і втрату достойного рівня життя (рис. 3).

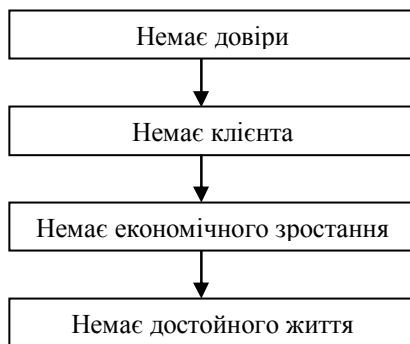

Рис. 3. Наслідки відсутності довіри населення до банківських установ

Джерело: [1, с. 526].

Девальвація гривні, у свою чергу, спонукає вкладників банків до подальшого вилючення депозитів у національній валюті, що в умовах критичного накопичення валютних ризиків і введення заборони НБУ на приріст кредитного портфеля банків в іноземній валюті має катастрофічні наслідки для економічної безпеки банків.

Ще однією актуальною причиною поглиблення фінансової кризи є зростання недовіри інвесторів до фінансової системи України, що спричинило вивезення капіталу і згорання інвестицій в економіку України.

На початок 2008 року економіка України залишалася привабливим об'єктом капіталовкладення для іноземних інвесторів. Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіку країни за перше півріччя у 2,7 разу перевищив показник за відповідний період попереднього року. Знову-таки, капітал «заходив» до потенційно найпривабливіших у цьому році виробництв: сільського господарства (149,7%), фінансової діяльності (142,1%), виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (123%) [4].

Суттєвого значення набуває валютний дисбаланс. Близько 50% виданих банками кредитів номіновані в іноземній валюті або прив'язані до неї. В умовах формування додатного сальдо платіжного балансу і, відповідно, надлишку пропозиції валюти у травні офіційний курс гривні до долара США ревальвував на 3,96% і на кінець серпня становив 4,85 грн./дол. США. Міжнародні валютні резерви протягом січня-серпня зросли на 5,6 млрд дол. США – до 38,1 млрд дол. США. А з вересня 2008 р., на валютному ринку розпочались девальваційні процеси. Міжнародні валютні резерви скоротились на 0,6 млрд дол. США. Як один із чинників, що прискорюють інфляцію, у вересні знову почали посилюватися негативні інфляційні очікування. На готівковому валютному ринку сформувалося значне від'ємне сальдо продажу-купівлі населенням іноземної валюти на рівні 1321 млн. дол. США [8].

На сьогодні досить високою є частка присутності іноземного капіталу у фінансових установах. Фінансовий сектор України – один із лідерів у залученні прямих іноземних інвестицій (19% усього накопиченого іноземного капіталу). У банківському секторі частка іноземного капіталу в загальному обсязі капіталу становить 37,2% і перевищує порогове значення межі економічної безпеки на рівні 30% [4].

Враховуючи цей факт, слід зазначити, що процеси інвестування та розвитку вітчизняних виробництв – більше залежні від кредитування, ніж від фондового ринку (16% інвестицій в основний капітал фінансується за рахунок кредитів). І найзалежнішими секторами є сільське господарство, будівництво, переробна промисловість, зокрема

хімічна та нафтохімічна, харчова промисловість, виробництво коксу і продуктів нафтопереробки.

Отже, криза ліквідності у світовій фінансовій системі, дефіцит капіталу та втрата довіри інвесторів до політики Уряду України тягне за собою відплив інвестицій з України. Через дисбаланс попиту і пропозиції іноземної валюти, спричинений відпливом капіталу, відбулося зниження курсу національної валюти.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що за таких умов важко забезпечити економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів. Також слід сказати, що Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» передбачено створення за рахунок надпланових надходжень від приватизації державного майна і цільового розміщення державних цінних паперів Стабілізаційного фонду, кошти якого можуть використовуватися на надання кредитів вітчизняним банкам та іншим суб'єктам господарювання з метою погашення, рефінансування та обслуговування ними іноземних кредитів, одержаних до 15 вересня 2008 року [5].

Підтримання доступу банківських установ до джерел фінансування є ключовою умовою пом'якшення наслідків впливу фінансової кризи на економічну безпеку банків. У період зменшення надходження іноземних позик, вилучення внутрішніх депозитів і стагнації ринку міжбанківських кредитів помітне місце серед таких джерел посідає рефінансування центрального банку. У кризових умовах Національний банк має взяти на себе відповідальність за підтримку достатньої ліквідності банківської системи. Уроки міжнародного досвіду вказують на те, що у країнах, які пережили кризу у випадку підтримання ліквідності проблемних банків, центральні банки мають застосувати різноманітні механізми «кредитування надзвичайного стану» і відіграти роль кредитора «останньої інстанції».

Отже, для зменшення негативного впливу фінансової кризи на економічну безпеку банків Національному банку України необхідно вжити наступних заходів: [2, 4, 9].

1. З метою компенсації відпливу внутрішніх депозитів і припинення зовнішнього фінансування застосувати ефективні механізми кредитування банків;

2. У рамках системи рефінансування зовнішніх корпоративних позик основним кредитором банків України має стати державний банк, який надаватиме позики за рахунок коштів НБУ обсягом до 10 млрд дол. США, розміщених на його депозит;

3. Ретельно контролювати зовнішній борг приватного сектора (банківського і корпоративного), терміни погашення за яким наступають кожного місяця протягом наступних 12 місяців, і порівнювати розмір такого боргу з можливостями його погашення. Основними завданнями управління державним боргом України на 2009 рік має стати активізація співробітництва з МВФ, для оптимізації валютно-фінансових потоків і пошуків інвестиційної діяльності у країні;

4. Вимагати, щоб всі банки країни розробили плани екстреного фінансування, в яких будуть визначені можливості використання різних джерел фінансування і розроблені необхідні надзвичайні заходи щодо швидкого забезпечення такого фінансування;

5. Розробити шляхи виходу з банківської кризи, в яких визначатимуться коригувальні заходи для різних видів банків (закриття, злиття, реструктуризація), залежно від їх розміру, а так само від характеру проблеми – ліквідність, платоспроможність чи погане управління;

6. Допомогати банкам у розробці заходів щодо виходу з ситуації з поганими активами, зокрема спростити юридичні та судові процедури стягнення за простроченими кредитами;

7. Розглянути можливість внесення змін в існуючу систему гарантування банківських вкладів для підвищення довіри та з метою уникнення масового зняття депозитів, не допустивши, водночас, моральних ризиків;

8. Розробити НБУ механізми обмеження верхньої межі ставки залучення банківськими установами на внутрішньому ринку депозитів фізичних осіб.

Разом з тим подолання фінансово-економічної кризи в Україні повинне відбуватися за умов політичної стабілізації та, найголовніше, консолідації українського суспільства.

Висновки. Таким чином, визначивши основні причини, що зумовили розгортання фінансової кризи в Україні та її вплив на економічну безпеку банків, можемо стверджувати, що її забезпечення є основною складовою прибуткової діяльності банківських установ. При цьому важливо зауважити, що забезпечення економічної безпеки банків і загалом економічний розвиток є позитивним показником добробуту населення. Тому, щоб запобігти банківській кризі, НБУ доцільно прийняти низку рішень, які встановлюють принципи рефінансування комерційних банків з проблемами короткострокової ліквідності під час проявів ознак фінансової кризи. Слід також зазначити, що криза – це не лише деструктив, наймовірно великі втрати та випробування. Це

водночас і прискорення модернізації сучасного світоустрою, підгрунття для утвердження нового та перспективного.

---

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

2. Вахненко Т.П. Фінансова криза в Україні: фактори, механізми дії, заходи подолання / Т.П. Вахненко // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С. 3–21.

3. Гальчинський А. Нинішня фінансова криза – початок кінця. Далі – новий початок? / А. Гальчинський. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua>

4. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України / Б. Данилишин // Дзеркало тижня. – № 38 (717). – 2008. – 11–17 жовт.

5. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України. – № 639-IV від 31.10.2008 р.

6. Про невідкладні заходи з посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України: Рішення РНБО, введено в дію Указом Президента від 24.10.2008. – № 965/2008 (965/2008).

7. Найкращі ліки від кризи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.news.finance.ua>

8. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

9. Світова фінансова криза і можливі наслідки для України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gart.org.ua>.

10. Світова фінансова криза та економічна думка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua>.

11. Українська національна іпотечна асоціація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.com.ua>.